

Történelemkönyv az ének-zene oktatásról. Recenzió Halmos Endre: Az ének-zeneoktatás története Magyarországon. Különös tekintettel a német nyelvű kultúrterületről érkező hatásokra című monográfiájáról. Argumentum Kiadó, Budapest. 2020. 264 o.

Nemes-Wéber Zsófia

Halmos Endre műve egy 1983-ban lezárult kutatás eredménye, amely 2020-ban jelent meg először magyar nyelven. A 264 oldalas könyv a magyar zeneoktatás történetét kívánja bemutatni 1000–1945 közötti időszakban. Az oktatáselméleti, neveléstörténeti monográfia az ének-zene oktatás mellett az adott korszakok politikai és kulturális hátterének ismertetésére is kísérletet tesz. A szerző a bevezető fejezetben rámutat, hogy az eltervezett munka túlmutat egyetlen kutatás keretén, ezért munkáját további kutatások vázlatos alapjának, egyfajta gerincének tekinti. Elsősorban a gyakorló zenetanároknak, tanárjelölteknek ajánlja a könyvét. A korszakhatárokat nem feltétlenül történelmi cezúrák szerint választotta, inkább a neveléstörténet szempontjai szerint. Halmos Endre bevezetőjében kiemeli azon neveléstörténeti kutatókat – Fináczy Ernő, Békefi Remig, Molnár Aladár., Ravasz János, Felkai László, Mészáros István –, akiknek munkássága megalapozta a mű tartalmát és szerkezetét.

Dr. Halmos Endre professzor 1937-ben született, és zenei tanulmányait – hegedű, zongora – követően, 1956-ban emigrált. Zeneművészeti főiskolai tanulmányait már Bécsben és Kölnben végezte. Zenetanári diplomája megszerzése után a kölni egyetem zenepedagógiai tanszékének zongoratanáraként dolgozott. 1977-ben doktorált Kodály Zoltán zenepedagógiájából, majd 1985-ös habilitációját követően professzorként dolgozott a münsteri, a kölni, a wuppertali egyetemeken és a kölni zeneművészeti főiskolán.

A szerző az ének-zene oktatás történetét öt korszakra – középkor, humanizmus és reformáció, 18. század, 19. század, 20. század 1945-ig – és egyúttal fő fejezetre osztotta. A zeneoktatást az egyes korszakokban a politika és a kultúra kontextusában vizsgálja, ezt támasztják alá a kötet alfejezetei, melyek az adott időszakra jellemző politikai és kulturális hatásokat leíró kisebb fejezetekre oszlanak. A háttér vizsgálatánál kitér a politikai helyzetre, az oktatásügyre, a vallási, filozófiai és kulturális változásokra, valamint az énekkel, zenével kapcsolatos attitűdre, gondolkodásra.

A törzsszövegben jelentős mennyiségben szerepelnek nagyobb lélegzetvételű idézetek, amelyek bepillantást engednek a felhasznált forrásokba, ezzel is ösztönözve azokat, akik a témában terveznek kutatásokat

végezni. Az ilyen idézetek nemcsak külön bekezdéseket kapnak, hanem további kiemelését a főszövegtől, különböző margó- és betűméret-beállításokkal. Ez a fajta szerkesztési mód még inkább tankönyvi benyomást ad, bár a monográfia csak egyetlen ábrát tartalmaz. A török megszállást követő területi megosztottságot mutató térkép, cím nélkül, a leírt események következményeként kialakult helyzetet szemlélteti. A törzsszöveg mellett a lábjegyzetek még alaposabban tárják eléink az információkat, valamint ugyanitt találjuk meg a hivatkozási jegyzéket. A felhasznált forrásokat a szerző a függelékben nem primer és szekunder mivoltuk alapján sorolja fel, hanem az alábbi csoportosítás szerint: könyvek és tanulmányok 495 darab; ének-, illetve zenei tankönyvek, énekgyűjtemények és tanítókézikönyvek 113 darab; tantervek, utasítások, ajánlások 41 darab; folyóiratok 27 darab. A szerző magyar és német nyelvű forrásokat is felhasznált a kutatása során. A levéltárak és könyvtárak között egy kölni és 6 magyarországi intézmény szerepel. A széles körű és alapos munka alcíme – amiben a szerző egyértelműen megjelöli, hogy a német hatások vizsgálatát igyekszik kiemelni kutatásában – azonban kissé túlzóan hathat a tüzetesebb áttekintést követően. Már az alfejezetek áttekintése során is feltűnő, hogy a német nyelvű hatások a Monarchia időszakában valóban jelentős szerepet kapnak, sőt ezek az események a későbbi korszakokra is hatottak, ám ez sokkal inkább történelmi, a korszakra jellemző sajátosság, mintsem kutatói fókuszának tetszik. Ezt a feltételezést támasztja alá a kettő és fél oldal terjedelmű végző, azaz összefoglalás, amelynek során a szerző mindössze ennyit szentel a német hatásokra vonatkozóan: „A bécsi udvar betelepítési és nemzetiségi politikája, valamint Magyarország Ausztriához fűződő, egyre szorosabbá váló politikai és gazdasági kapcsolata következtében a zenei életben egyre több idegen származású, osztrák, német, cseh zenész jutott vezető szerephez, és lett a kultúrpolitika meghatározója Magyarországon. Ez nem csupán a szakzenész-képzést befolyásolta, de megmutatkozott az iskolai tananyag megválasztásában is. Ugyanakkor a nyugatias orientációjú közép- és felsőosztály eltávolodott a magyar népi zenei kultúrától.” (234. o.)

A monográfia már korábban említett kronologikus tagolása teszi lehetővé a kisebb-nagyobb fejezetek önálló egységként való olvasását is. Az átgondolt szerkezet 5 nagyobb fejezet, valamint ezek belső tagolása ugyan oldalszámokat tekintve nem arányos egymással, ám ez a különbség nem a kutató egyéni – esetleg elhibázott – preferenciájáról tanúskodik, mindössze az időszakhoz kapcsolódó események sokaságából adódik. Az első fő fejezetben a középkori ének-zene oktatással kapcsolatban többek között olvashatunk a kereszténység térhódításáról, a szerzetesrendek iskoláinak alapításáról és tananyagáról, az egyházi zeneoktatás céljairól és feladatáról, ugyanakkor a városi iskolák és egyetemek zeneoktatásáról is. Mindez 30 oldalnyi terjedelemben nyitja a tankönyvet. A

második fejezet a maga 58 oldalával a leghosszabb fő fejezet a könyvben, amelynek belső tagolása is kiválóan mutatja, hogy a reformáció a leghangsúlyosabb az ének-zene oktatás szempontjából, míg a humanizmus és az ellenreformáció lényegesen kisebb jelentőségű lehetett. A német protestantizmusról szóló alfejezetben betekintést nyerhet az olvasó a lutheránusok, a kálvinisták, a trinitáriusok iskoláiról, Comenius és Kálvin nézeteiről, az első magyar protestáns énekeskönyvekről, az iskolai kórusokról, a kántorok kötelességeiről, a zene megváltozott helyzetéről és a zenei szigor enyhüléséről. A harmadik, a 18. századot leíró fő fejezetben a szerző kitér a Ratio Educationisra is, amely elsősorban iskolapolitikai szempontból bírt nagy jelentőséggel, de a zeneoktatás szempontjából mindössze csak annyit jelentett, hogy a népiskolai tanítóképzésben rendszeres zenei képzés is helyet kapott. A tény, hogy ennek ismertetésére a szerző a fejezet több mint 20%-át szánta, alátámasztja, hogy a neveléstörténeti nézőpont kiemelt jelentőséggel bírt a monográfia megalkotása során. A 33 oldalnyi fejezet tárgyalja továbbá a külföldi zenészek szerepét és hatását, a katolikus iskolák és a protestáns-református iskolák zeneoktatását. A 19. századról szóló negyedik nagy fejezet 49 oldallal olvashatunk az időszak történelmi eseményeinek – szabadságharc és kiegyezés – oktatásügyre és azon belül is a zeneoktatásra gyakorolt hatásairól. Az iskolák és a tanítóképzés tananyaga mellett az óvodai zeneoktatás is górcső alá kerül, emellett az énekeskönyvek és a zenei tankönyvek témái is tárgyalásra kerülnek. Az utolsó nagy fejezet bár csak a 20. század feléig, egészen pontosan 1945-ig vizsgálja a korszakot, mégis 48 oldal terjedelmével nem törpül el a megelőző fejezetek mellett. Itt elsősorban Kodály Zoltán munkássága került tárgyalásra, amit a szerző már doktori értekezése elkészítésekor is kutatott. Emellett ismét találkozhat az olvasó a német hatások vizsgálatával.

Annak ellenére, hogy a könyv alapjául szolgáló kutatás 1983-ban lezárult, kissé rövidnek hathat a 20. század vizsgálatának időbeli korlátozása, ám ez nem áll ellentétben azzal a céllal, amit a szerző már a bevezetőben megfogalmazott, miszerint művét egy kiindulási lehetőségnek szánja, elismerve annak korlátait. Ugyanakkor a vállalása igen jelentős egy monográfia esetében, hiszen az 1000–1945-ig terjedő időszak így is rendkívül nagy merítés. A vizsgálat során a felhasznált 676 forrás számából is látható, hogy a szerző igyekezett alapos kutatás eredményét az olvasó elé tárni, bár saját munkásságát vázlatosnak ítélte. A kronologikus, mély lebontású szerkezet lehetővé teszi akár pusztán egy-egy alfejezet áttekintését, önálló értelmezését is.

A formázási stílusában is eltérő, jelentős mennyiségű idézet is tankönyvi jelleget biztosít a monográfia számára, aminek nem titkolt célja a gyakorló és tanulmányait folytató jövőbeli zenepedagógusok megszólítása, a magyar ének-zene oktatás történetének mélyreható megis-

mertetése. Az olvasó minden nagy fejezetben talál leírást a korszak idevonatkozó politikai, kulturális helyzetéről, változásáról, ugyanakkor a mű teljes főszövegén érződik a neveléstörténeti szempontú megközelítés, aminek egyik legkézzelfoghatóbb pontja a korszakok neveléstörténeten alapuló meghatározása.

A munka jelentőségéről maga a szerző az alábbiak szerint vélekedik: „A magyar zeneoktatás történetéről ez idáig átfogó munka nem jelent meg. Egyes, bizonyos időben és térben behatárolt iskolatípusok zenélésének megjelenési formáiról ugyan jelentek meg tanulmányok – egy általános zenetörténeti keretbe ágyazva –, a zeneoktatás legfontosabb jellemzőinek kialakulása, feltételeinek kutatása és bemutatása az iskolák alapításának kezdeteitől elmaradt. Ezt a mulasztást kísérelem meg ezenen pótolni a teljesség vagy az általános érvényesség igénye nélkül, és me rem remélni, hogy ezzel a munkámmal sikerül további zenepedagógiai történeti kutatás alapjait megteremteni.” (11. o.)

Mindezek alapján megállapítható, hogy jelentős mennyiségű forrás feldolgozása révén, idézetekkel gazdagon tűzdelt bemutatásával egy remekül használható, mély, kronologikus, jól áttekinthető szerkezetével és ma kissé rövidnek ható, mégis a magyarság történelmének jelentős időszakára kiterjedő vizsgálatával egy hiánypótló ének-zene oktatási történelemtankönyv született.